

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-5>

Олена КІРДАН

доктор педагогічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
e-mail: kirdan_olena@ukr.net

Вступ. Нині в академічних колах дискусійним є питання про методологічні, теоретичні, технологічні та практичні засади підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Згідно із Національною рамкою кваліфікацій, підготовка майбутніх докторів філософії передбачає формування викладацької компетентності, набуття якої уможливорює ефективну науково-педагогічну діяльність здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня, незалежно від спеціальності. Відповідно до змісту освітніх програм зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки другого (магістерського) рівня вищої освіти здобувачі набувають здатності до викладацької діяльності та отримують кваліфікацію «Викладачі закладів вищої освіти». Окрім того, актуалізації наукової дискусії сприяють науково-комунікаційні заходи, вебінари для гарантів освітніх програм, експертів, організовані Національним агентством забезпечення якості вищої освіти у 2018–2023 рр., традиції закладів вищої освіти з педагогічної підготовки майбутніх викладачів та докторів філософії.

Водночас науковці та практики одностайні у своїх висновках про необхідність повноцінної педагогічної підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, яка сприятиме успішній викладацькій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблема підготовки здобувачів вищої освіти до викладацької діяльності стала предметом досліджень С. Вітвицької, О. Дубасенюк, Ю. Козловського, Н. Муқан, В. Старости, В. Стинської та ін. У публікаціях із питань проведення педагогічної (асистентської, викладацької) практики М. Вовк, С. Ніколаєвою, І. Олійник охарактеризовано особливості формування здатності до викладання у здобувачів вищої освіти у процесі реалізації освітньо-наукових програм закладами вищої освіти та науковими установами. У попередніх публікаціях [1-5, 17] нами схарактеризовано освітній компонент «Методика викладання у вищій школі» як складник підготовки доктора філософії, теоретично обґрунтовано трансформацію системи забезпечення якості вищої освіти в Україні тощо. Нині стандарт вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки для третього (освітньо-наукового) рівня відсутній. Згідно чинного законодавства за відсутності стандарту вищої освіти для визначення змісту і обсягу педагогічного складника при проектуванні, перегляді/оновленні освітньо-наукових програм доцільно керуватися такими документами:

1. Законом України «Про вищу освіту» відповідно до якого «треть (освітньо-науковий) рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та / або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення» [9].

2. Національною рамкою кваліфікацій для 8-го кваліфікаційного рівня.

3. Методичними рекомендаціями для розроблення стандартів вищої освіти (редакції 2017, 2019, 2020 рр.).

4. Професійним стандартом на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» [12].

Зауважимо, що до автономного права закладів вищої освіти належить визначення назв, змісту та обсягу освітніх компонентів педагогічної підготовки майбутніх докторів філософії. Однак, незалежно від їхньої спеціальності, керуючись нормами п. 25 постанови КМУ № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» закладами вищої освіти мають ураховувати, що «протягом строку навчання в аспірантурі (ад'юнктурі) аспірант (ад'юнкт) зобов'язаний виконати всі вимоги освітньо-наукової програми, зокрема здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та / або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності» [11].

Отже, у нормативно-законодавчих документах передбачено наявність в освітньо-науковій програмі підготовки доктора філософії відповідних компетентностей, програмних результатів навчання та освітніх компонентів, спрямованих на оволодіння методологією педагогічної діяльності та його становлення як науково-педагогічного працівника високої кваліфікації.

Для другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Стандарт вищої освіти затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 11.05.2021 р. № 520 [16].

У професійному стандарті визначено перелік трудових функцій і професійних компетентностей відповідно до посад [12, с.5-16]. Деталізуємо у табл. 1 трудові функції та професійні компетентності викладачів закладів вищої освіти.

Відповідно ст. 53 Закону України «Про вищу освіту» науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти «провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність», а їх обов'язком, згідно із ст. 58 є «забезпечення викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю» [9].

Працевлаштування випускників освітніх програм другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки передбачене у закладах фахової передвищої та вищої освіти, інших установах і організаціях, що здійснюють підготовку фахівців у відповідній сфері діяльності. Окрім професійної діяльності за спеціальністю, професійна діяльність випускників такої освітньої програми відповідно до Національного класифікатора професій України (ДК 003:2010) [7] та International Standard Classification of Occupations 2008 (ISCO-08) [6] може провадитися на таких посадах: 2310 Викладачі закладів вищої освіти; 2322 Викладачі закладів фахової передвищої освіти та ін.

Таблиця 1

Трудові функції та професійні компетентності викладачів закладів вищої освіти, що працюють на посадах асистента, викладача, старшого викладача [укладено за 12]

Трудові функції	Професійні компетентності
Розроблення та оновлення програм навчальних дисциплін, підготовка навчальних і методичних матеріалів.	Здатність розробляти програму навчальної дисципліни або її складники, навчальні та методичні матеріали до них. Здатність оновлювати програму навчальної дисципліни відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості.
Викладання, консультативна підтримка студентів.	Здатність проводити навчальні заняття та забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей та потреб студентів. Здатність консультувати студентів з предмета навчальної дисципліни відповідно до їх індивідуальних освітніх потреб. Здатність здійснювати індивідуальний супровід студента (наставництво, менторство) під час навчання.
Оцінювання результатів навчання.	Здатність розробляти критерії та обирати інструменти оцінювання. Здатність здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання. Здатність надавати студентам зворотній зв'язок щодо результатів оцінювання та рекомендації щодо покращення результатів навчання.
Участь у роботі кафедри, інших колегіальних органів, професійних об'єднань, організація освітніх та наукових заходів.	Здатність готувати документи та матеріали до засідань кафедри, інших колегіальних органів, брати участь у нарадах, робочих групах, професійних об'єднаннях. Здатність готувати і проводити освітні й наукові заходи.

Зважаючи на викладене вище, нами виокремлено педагогічні компоненти у структурі освітньо-наукових програм підготовки доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, які подано у табл. 2.

**Педагогічний складник освітньо-наукових програм підготовки доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки [укладено на основі 6, 12]**

Основні види науково-педагогічної діяльності	Програмні результати навчання
Професійна педагогічна компетентність:	здатність до планування, організації, реалізації освітнього процесу та провадження науково-педагогічної діяльності в закладах фахової передвищої та вищої освіти відповідно до спеціальності здобувача вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня.
Навчальна	Здатність планувати, готувати й проводити в закладах фахової передвищої та вищої освіти навчальні заняття, консультації та здійснювати індивідуальний супровід здобувачів вищої освіти. Здатність здійснювати об'єктивне оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.
Методична	Здатність розробляти й оновлювати навчальні програми та навчально-методичні матеріали для реалізації освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Здатність розробляти критерії та інструментарій оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.
Організаційна	Здатність готувати документи й матеріали до засідань кафедри, інших колегіальних органів, нарад.

Отже, роль і значення педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня нормативно закріплено та зумовлено соціальним запитом на науково-педагогічну діяльність докторів філософії як кадрів вищої кваліфікації.

Для забезпечення належної підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки нами розроблено та в 2019–2022 рр. апробовано освітній компонент «Методика викладання у вищій школі» [15] в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Схарактеризуємо основні складники освітнього компоненту.

Отже, роль і значення педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня нормативно закріплено та зумовлено соціальним запитом на науково-педагогічну діяльність докторів філософії як кадрів вищої кваліфікації.

Отже, роль і значення педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня нормативно закріплено та зумовлено соціальним запитом на науково-педагогічну діяльність докторів філософії як кадрів вищої кваліфікації.

Для забезпечення належної підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки нами розроблено та в 2019–2022 рр. апробовано освітній компонент «Методика викладання у вищій школі» [15] в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Схарактеризуємо основні складники освітнього компоненту. Метою вивчення навчальної дисципліни є оволодіння здобувачами другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки методикою викладання у закладах вищої освіти.

Завдання навчальної дисципліни: набуття здатності планувати, організовувати та здійснювати освітній процес у закладах вищої освіти, застосовуючи інноваційні педагогічні методи, методики та технології навчання у закладах вищої освіти.

Результати навчання за дисципліною узагальнено нами у табл. 3. Для забезпечення досягнення результатів навчання, вказаних у таблиці, пропонуємо програму навчальної дисципліни, що охоплює змістові модулі «Організація викладання у закладах вищої освіти» та «Методичні основи викладання у закладах вищої освіти». Конкретизуємо зміст дисципліни.

Змістовий модуль 1.

Організація викладання у закладах вищої освіти

Тема 1. Організація освітнього процесу у вищій освіті.

Особливості організації освітнього процесу у ЗВО. Стратегічні документи України, спрямовані на забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності. Ефективність управління освітнім процесом у ЗВО та шляхи її забезпечення.

Результати навчання з освітнього компоненту «Методика викладання у вищій школі»

Результати навчання	Зміст
Загальні компетентності	<p>Здатність до критичного аналізу, оцінки і синтезу нових та комплексних ідей у галузі освіти та педагогіки. Володіння на високому професійному рівні навичками використання академічної української та іноземної мов у професійній діяльності та дослідженнях.</p> <p>Здатність до виявлення і постановки наукових проблем та проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.</p> <p>Здатність генерувати нові ідеї (креативність). Здатність до ініціювання та втілення інновацій для інтеграції науки і практики, розв'язання суспільно значущих освітньо-педагогічних проблем. Здатність до адаптації та дії в новій професійній та дослідницькій ситуації.</p> <p>Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>Здатність до роботи в команді і прийняття на себе відповідальності за вирішення задач; мотивувати людей та рухатися до спільної мети.</p>
Фахові компетентності	<p>Здатність до застосування категорійно-понятійного апарату, новітніх теорій, концепцій, технологій та методів, необхідних для розв'язання комплексних проблем у сфері освіти та педагогіки. Здатність до побудови педагогічних моделей для пояснення освітніх явищ і процесів, переосмислення наявних та створення нових знань та/або професійних практик у сфері науково-педагогічної діяльності.</p> <p>Здатність до апробації результатів наукового дослідження, їх поширення та впровадження в освітню практику. Здатність до викладацької діяльності в умовах формальної та неформальної освіти; планувати та здійснювати освітній процес, забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб здобувачів освіти. Здатність до розроблення та вдосконалення освітніх програм і робочих програм навчальних дисциплін, підготовки навчальних та методичних матеріалів відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Здатність консультувати здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни та здійснення наукового дослідження відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб; здатність здійснювати індивідуальний супровід здобувача вищої освіти (наставництво, менторство) під час навчання.</p> <p>Обізнаність в освітніх стратегіях; здатність розуміти сучасні тенденції в освіті та педагогіці, вміння передбачати їх потенційні наслідки в професійній діяльності.</p> <p>Здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення.</p>
Програмні результати навчання	<p>Критично оцінювати результати наукових досліджень, наукові джерела, нові та складні ідеї, освітню практику, формулювати висновки та рекомендації щодо їх застосування у науково-пошуковій роботі і обґрунтованого впровадження в професійну діяльність.</p> <p>Використовувати сучасні теорії, методології і методи педагогічної та інших наук стосовно до завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі освіти, виявляти і аналізувати наукові проблеми. Ініціювати та втілювати нові ідеї й нестандартні підходи до їх реалізації, проявляти креативність у плануванні та здійсненні наукових досліджень з метою виявлення й аналізу освітньо-педагогічних проблем і пошуку шляхів їх розв'язання на науково-методологічному рівні. Застосовувати категорійно-понятійний апарат, новітні теорії, концепції, технології та методи, необхідні для розв'язання комплексних проблем у сфері освіти та педагогіки. Використовувати загальнонаукові та педагогічні методи дослідження, які спрямовані на пізнання досліджуваних освітніх явищ і процесів.</p> <p>Розробляти педагогічні моделі для пояснення педагогічних явищ і процесів, переосмислення наявних та створення нових знань та/або професійних практик у науково-педагогічній діяльності. Демонструвати авторитетність, педагогічну культуру, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічну та професійну добросесність.</p> <p>Здійснювати апробацію результатів наукового дослідження, їх поширення та впровадження у практику освітньо-педагогічної роботи. Використовувати цифрові та інноваційні педагогічні методи у вирішенні завдань освіти та викладанні фахових дисциплін в умовах формальної та неформальної освіти. Розробляти та оновлювати освітні програми, програми навчальних дисциплін, навчальні та методичні матеріали. Організувати та проводити навчальні заняття; розробляти критерії та обирати інструменти оцінювання; здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання; консультування здобувачів освіти щодо покращення результатів навчання. Виконувати дослідницькі/творчі проекти, ініціювати пропозиції щодо фінансування, оприлюднювати їх результати та забезпечувати захист авторських прав. Брати участь у роботі кафедри, інших колегіальних органів, нарадах, робочих групах, професійних об'єднаннях, організації освітніх та наукових заходів.</p> <p>Здійснювати керівництво науковою роботою студентів, аспірантів; здійснювати консультування, індивідуальний супровід здобувачів освіти.</p>

Тема 2. Зміст та організація освітнього процесу у закладах вищої освіти на засадах компетентнісного та студентоцентрованого підходів.

Вплив освітнього середовища ЗВО на перебіг і якість освітнього процесу. Зміст і процес викладання і навчання у вищій освіті на засадах компетентнісного та студентоцентрованого підходів. Сутність студентоцентрованого навчання та викладання. Методи студентоцентрованого навчання та викладання. Методи побудови роботи в групі. Організація самостійної та індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти. Особливості консультування студентів з предмета навчальної дисципліни відповідно до їх індивідуальних освітніх потреб. Індивідуальний супровід студентів (наставництво, менторство) під час навчання.

Тема 3. Нормативно-правове забезпечення освітнього процесу у вищій освіті.

Освітнє законодавство у сфері вищої освіти. Стандарти вищої освіти. Зміст та структура стандарту вищої освіти. Локальні нормативні документи закладу вищої освіти. Академічна добросесність у вищій освіті.

Тема 4. Методика розроблення освітніх програм.

Нормативно-правові основи забезпечення розроблення стандартів вищої освіти. Особливості створення та модернізації (оновлення) освітніх програм відповідно до сучасних викликів. Формулювання компетентностей та програмних результатів навчання.

Тема 5. Планування викладання освітніх компонентів.

Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти. Зміст та структура навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти. Методичне забезпечення при плануванні навчальних занять у вищій освіті. Сучасні підходи до планування навчальних дисциплін. Планування у викладацькій діяльності: ситуаційний аналіз, формулювання мети і завдань навчання. Таксономія цілей навчання. Модель засвоєння бази знань навчальної дисципліни. Силлабус навчальної дисципліни. Профіль навчальної дисципліни. Робоча програма навчальної дисципліни як нормативний документ. Структура і зміст робочої програми. Типові помилки при укладанні робочих програм навчальних дисциплін. Вимоги до навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів освітньо-професійних і освітньо-наукових програм підготовки здобувачів вищої освіти.

Змістовий модуль 2.

Методичні основи викладання у закладах вищої освіти

Тема 6. Методологічні та методичні основи викладання у закладах вищої освіти.

Методологічні основи викладання і навчання у вищій освіті. Педагогічні технології навчання: зміст, особливості. Теоретичні та методичні засади класифікації технологій і методів навчання. Залежність вибору форм та методів навчальної діяльності від поставленої мети навчання. Інноваційні технології інтерактивного навчання у вищій школі. Нетрадиційні форми і методи роботи, що використовуються в ЗВО. Технології розвивального навчання. Технології інтерактивного навчання. Кооперативне навчання. Технології ситуативного моделювання. Ігрові технології навчання. Навчально-професійні тренінги. Навчання через дію. Технології проектного навчання. Інформаційно-комунікаційні технології навчання. Активізація традиційних навчальних занять: проблемні лекції, лекції-діалоги, лекції-дискусії, змішане навчання. Методи інтерактивного зворотного зв'язку: вебінари, дискусії, колаборативна експертиза. Евристично-контекстне навчання: пошуково-дослідницькі методи: аналіз проблемних ситуацій, мозковий штурм.

Тема 7. Практика викладання у закладах вищої освіти.

Основні методичні вимоги до навчальних занять у вищій школі. Алгоритм підготовки навчальних занять із використанням інноваційних методів та технологій. Особливості проведення лекцій, семінарських та практичних занять з педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти. Навчально-методичне забезпечення проведення лекцій, семінарських та практичних занять.

Тема 8. Досконалість викладання та шляхи її забезпечення.

Аналіз кращих практик викладання: вітчизняний та зарубіжний досвід. Освітнє лідерство як нова управлінська парадигма. Сутність викладання на засадах лідерства. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду організації навчання через дослідження.

Тема 9. Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти.

Критерії та інструменти оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти. Цілі, інструменти та практики проведення поточного і підсумкового оцінювання. Об'єктивне оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти та інструменти його забезпечення: самооцінювання, колегіальне оцінювання, оцінювання зовнішніми стейкхолдерами тощо. Інноваційні інструменти оцінювання. Зворотній зв'язок щодо результатів оцінювання та рекомендації здобувачам вищої освіти щодо покращення результатів навчання. Академічна добросесність в оцінюванні освітніх досягнень здобувачів вищої освіти.

Тема 10. Освітній процес в умовах дистанційного та змішаного навчання.

Організація змішаного навчання. Технології дистанційного навчання та їх застосування в освітньому процесі ЗВО. Організація освітнього процесу під час військового стану та в умовах енергетичних обмежень.

В аспекті досліджуваної проблеми, окрім формування загальних та фахових компетентностей у процесі викладання освітнього компоненту «Методика викладання у вищій школі» значимим, з нашого погляду, є формування soft skills. Зважаючи на те, що організація освітнього процесу в закладах вищої освіти поки не має універсальних технологій для формування soft skills, обґрунтуємо низку технологій та методів навчання, які, на наш погляд, доцільно застосовувати в освітньому процесі.

У процесі викладання освітнього компоненту «Методика викладання у вищій школі» значимим, на наше переконання, є застосування технології проєктного навчання, спрямованої на саморозвиток особистості здобувачів вищої освіти, їхніх професійних та соціальних потреб, що дозволить сформувати професійно і соціально значимі навички майбутніх викладачів закладів вищої освіти, спонукатиме до розвитку креативного та критичного мислення. Технологія проєктного навчання дозволяє сформувати вміння адаптуватися до швидкозмінюваних вимог сучасного суспільно-економічного розвитку, самостійно окреслювати особисті та професійні цілі, демонструвати вміння дотримуватися дедлайнів, розвивати комунікативні навички та командоутворення, виявляти власний лідерський потенціал, тобто дозволить сформувати soft skills у майбутніх викладачів. Значний потенціал для формування комунікабельності та навичок комунікації, лідерства, ініціативності, вміння працювати в команді та вирішувати конфлікти мають технології інтерактивного та ситуаційного навчання.

На основі самоаналізу досвіду багаторічної викладацької діяльності у закладі вищої освіти, для формування soft skills здобувачів вищої освіти у табл.4 нами запропоновано методи навчання, які доцільно застосовувати у процесі викладання освітнього компоненту «Методика викладання у вищій школі».

Таблиця 4

Застосування методів навчання у формуванні soft skills здобувачів вищої освіти у процесі викладання освітнього компоненту «Методика викладання у вищій школі»

Зміст soft skills	Методи навчання
Критичне мислення	Робота в малих групах Метод Сократа Лекція із запланованими (умисними) помилками Кейс-метод Написання статей Редагування наукових текстів Написання анотації Веб-квест
Креативність	Візія майбутнього Моделювання ситуацій Творчі вправи Створення проблемних ситуацій
Здатність брати на себе відповідальність Уміння приймати рішення Лідерство Уміння вирішувати конфлікти	Рольові та ділові ігри Симуляція Дебати Дискусія Інтерактивний метод Мозковий штурм Метод проєктів Фасилітація Кейс-метод
Когнітивна гнучкість	Написання анотації Робота в малих групах Творчі вправи Евристичний метод / евристична бесіда Створення проблемних ситуацій Симуляція Рольові та ділові ігри Інтерактивний метод

Зміст soft skills	Методи навчання
	Мозковий штурм Метод проєктів
Організаторські вміння Командоутворення Уміння працювати в команді Ініціативність	Робота в малих групах Самостійна (індивідуальна та групова) дослідницька діяльність Творчі вправи Створення проблемних ситуацій Симуляція Рольові та ділові ігри Дебати Дискусія Інтерактивний метод Метод проєктів Фасилітація
Тайм-менеджмент	Практикум Тренінг Виконання індивідуальних завдань Моделювання ситуацій Самостійна (індивідуальна та групова) дослідницька діяльність Робота в малих групах
Комунікабельність/ уміння комунікувати	Дебати Дискусія Інтерактивний метод Мозковий штурм Робота в малих групах Творчі вправи Кейс-метод Евристичний метод / евристична бесіда Симуляція Рольові та ділові ігри Фасилітація Практикум Тренінг Майстер-клас
Адаптивність Уміння працювати в критичних умовах Стресостійкість	Виконання індивідуальних завдань Самостійна (індивідуальна та групова) дослідницька діяльність Практикум Тренінг Дискусія Фасилітація Майстер-клас
Самонавчання та саморозвиток Самоменеджмент	Створення особистісного і професійного портфоліо Виконання індивідуальних завдань
Емоційний інтелект та управління емоціями	Створення ситуацій емоційно-етичних переживань Моделювання ситуацій Створення ситуації успіху Робота в малих групах Творчі вправи

Запропоновані нами методи навчання для формування soft skills здобувачів вищої освіти можуть стати методичним орієнтиром удосконалення освітнього процесу сучасного ЗВО. Вони базовані на виокремлених особливостях формування soft skills, а саме: актуалізація потреби формування soft skills майбутніх фахівців на інституційному рівні ЗВО; набуття soft skills для забезпечення ефективної професійної діяльності майбутніх фахівців; інтеграція традиційних та інноваційних методів навчання, які доповнюють і збагачують один одного в освітньому процесі сучасного ЗВО.

Очікуваним результатом упровадження запропонованих методів навчання в освітній процес ЗВО, окрім сформованості soft skills, стане підвищення рівня конкурентоспроможності та готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності; самовдосконалення і саморозвиток; професійна ефективність і особиста успішність.

Підвищенню ефективності формування та розвитку soft skills, на наш погляд, сприятиме цілісність освітнього процесу, що інтегрує структурно-логічні зв'язки окремих освітніх компонентів (навчальних дисциплін, практичної підготовки тощо), наукового (робота здобувачів вищої освіти у наукових гуртках та проблемних групах, написання наукових (курсівих, кваліфікаційних) робіт) та ціннісного складників освітніх програм.

Доцільно звернути увагу на методичну підготовку викладачів до цілеспрямованого формування soft skills здобувачів вищої освіти. На наше переконання, вона повинна охоплювати: підвищення викладацької майстерності та готовності до тьюторства (персонального супроводу майбутніх фахівців в освітньому процесі під час аудиторних та позааудиторних занять); «відстеження» прогресу у формуванні soft skills; проведення консультацій для здобувачів вищої освіти; підтримання інтересу студентів до майбутньої професійної діяльності та спрямування на їхній подальший саморозвиток і самовдосконалення.

Для досягнення результатів навчання пропонуємо здобувачам вищої освіти індивідуальні завдання. Схарактеризуємо їх детальніше.

Індивідуальні науково-дослідні завдання навчальної дисципліни «Методика викладання у вищій школі» сприяють поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь, навичок та набуття компетентностей застосовувати теоретичні знання, результати науково-дослідної роботи для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання аспірантів / магістрантів є однією із складових самостійної роботи та полягають у розумінні теорії і практики викладання у закладах вищої освіти, практичному застосуванні набутих знань та умінь, упровадження парадигми «навчання через дослідження».

Для виконання аспірантам / магістрантам пропонується обрати один обов'язковий складник із трьох варіантів, а саме: розробити авторську методику викладання у розрізі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; підготувати наукову статтю (реферат) з досліджуваної проблеми в аспекті теорії і практики викладання у закладах вищої освіти; розробити складник навчально-методичного забезпечення викладання навчальної дисципліни у розрізі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Індивідуальне науково-дослідне завдання подається викладачу не пізніше, ніж за 2 тижні до завершення теоретичного навчання. Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Обов'язковий захист завдання шляхом публічного захисту аспірантом / магістрантом виконаного проєкту.

Варіант 1

Підготовка та презентація авторської методики викладання у розрізі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Презентація розглядається як публічне представлення авторської методики. Метою презентації може бути представлення результатів аналізу проблеми власного наукового дослідження аспіранта / магістранта, висвітлення різноманітних дидактичних аспектів досліджуваної проблеми тощо. Презентація проводиться у навчальній аудиторії. Презентація здебільшого використовується для супроводу усного повідомлення щодо авторської методики. Презентації як спосіб представлення інформації зазвичай містять текст, ілюстрації до тексту для кращого його сприйняття, звукові та відеофрагменти. Текст презентації може озвучувати доповідач, використовуючи за ілюстративний матеріал малюнки, плакати, звукові- та відеофрагменти. Комп'ютерні презентації є різновидом мультимедійних проєктів (слайди для демонстрації тексту, графіки, відеофрагменти, анімація та звук).

Варіант 2

Підготовка наукової статті (реферату) з досліджуваної проблеми в аспекті теорії і практики викладання у закладах вищої освіти

Наукова стаття повинна охоплювати проблематику дослідження аспіранта / магістранта і теоретико-практичні засади викладання у закладах вищої освіти й відповідати вимогам для подання до фахових видань категорії Б.

При підготовці наукової статті доцільно дотримуватися таких етапів: формулювання робочої назви статті; визначення межі теми та обсяги наукової інформації, яка буде представлена в ній; розроблення орієнтовного плану (змісту) статті, що складається зі: вступу, основної частини, висновків та перспектив дослідження; визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовка основних змісту статті; оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами.

Структура реферату містить такі елементи: титульна сторінка, зміст, вступ, основна частина (розділи, пункти і підпункти), висновки, список використаних джерел, додатки.

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату. Зміст реферату розташовують з нової сторінки безпосередньо після титульної. До Змісту включають: вступ; послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів, висновки; список використаних джерел; додатки.

У вступі обґрунтовують актуальність обраної теми, оцінюють стан дослідження наукової проблеми, формулюють мету і визначають завдання реферату, дають короткий загальний огляд наявної літератури і використаних джерел.

Оцінюючи стан дослідження наукової проблеми, треба коротко висвітлити ту низку відомих авторів наукових уявлень, яка склалася в науці з цієї проблеми.

У короткому огляді літератури і джерел, з якими автор працював, треба оцінити їхню корисність, доступність, висловити своє ставлення до їхнього змісту.

Зміст реферату має відповідати його темі, меті і завданням. У розділах основної частини необхідно послідовно розкрити всі передбачені планом питання, обґрунтувати, пояснити основні положення, підкріплюючи їх конкретними прикладами і фактами, формулювати думки чітко, просто, правильно і недвозначно. Текст має бути логічно структурований.

У рефераті треба висловлювати своє ставлення до того, що викладається. Всі міркування потрібно аргументувати. Варто прагнути, щоб виклад матеріалу був виразним і літературно грамотним, уникати повторень.

Висновки – самостійна частина реферату, в якій потрібно висвітлити такі аспекти: оцінити ступінь досягнення мети і виконання завдань роботи; перерахувати і стисло охарактеризувати відомі наукові підходи досліджених проблеми, а також виділення нових аспектів, дискусійних питань, що підлягають подальшому вивченню; визначити, що є цінним у реферованих роботах, що вимагає додаткового аналізу й уточнення, а що викликає сумніви.

Варіант 3

Розроблення складника навчально-методичного забезпечення викладання навчальної дисципліни у розрізі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Аспірантам / магістрантам необхідно розробити один складник (робочу програму, різнорівневі тестові завдання, перелік завдань самостійної роботи тощо) навчально-методичного забезпечення викладання навчальної дисципліни у розрізі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Схарактеризуємо методи навчання, які, на наш погляд, доцільно застосовувати для досягнення результатів навчання.

Словесні (лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція), семінари, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж), наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація); індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні, аналогії; репродуктивні, пошукові, дослідницькі; самостійна робота аспірантів, мікровикладання, робота з книгою, виконання індивідуальних навчальних проєктів; навчальні дискусії.

Словесні, наочні, пояснення викладача й організації самостійної роботи аспірантів / магістрантів, підготовки аспірантів / магістрантів до вивчення матеріалу, що передбачає підвищення інтересу, пізнавальної потреби, актуалізацію базових знань, необхідних умінь і навичок; вивчення нового матеріалу; конкретизації й поглиблення знань, набуття практичних умінь і навичок; контролю й оцінки результатів навчання, опора на індуктивні й дедуктивні, аналітичні й синтетичні методи, організації діяльності аспірантів, стимулювання діяльності, наприклад, конкурси, змагання, ігри, заохочення й інші методи перевірки й оцінки знань.

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам – в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладу. Використовуючи будь-які джерела й засоби, викладач, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Аспіранти / магістранти стають учасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть – організації активного пошуку розв'язання висунутих викладачем (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, – перевіреним способом активізації мислення, спонукання до пізнання.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу аспіранти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше.

Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, які імітують та реалізують науковий пошук та набуття викладацьких навичок.

Схарактеризуємо методи контролю. Види контролю: поточний, модульний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю аспірантів / магістрантів, усне опитування, письмовий контроль (письмові контрольні роботи), тестовий контроль, виконання практичних завдань, мікрвикладання, самоконтроль, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань тощо. Модульний контроль передбачає виконання модульної контрольної роботи. Підсумковий контроль проводиться у формі семестрового екзамену.

З метою оцінювання результатів навчання в УДПУ імені Павла Тичини використовується накопичувальна (100-бальна) систему оцінювання сформованих компетентностей.

Заходи з оцінювання результатів навчання аспіранта / магістранта за навчальною дисципліною включають: поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення практичних занять, оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 80 балів); підсумковий / семестровий контроль, що проводиться у формі екзамену відповідно до графіку навчального процесу аспірантів / магістрантів.

На практичних заняттях здобувач може бути отримано максимально 80 балів, а саме: за активну роботу на практичному занятті, у тому числі мікрвикладання, розв'язування тестів, аналіз кейсів, у т.ч. за виконання завдань самостійної роботи, виконання модульних контрольних робіт. Самостійна робота аспіранта / магістранта з вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, підготовка до модульних контрольних робіт перевіряється під час аудиторних занять.

Виконання самостійного індивідуального завдання оцінюється в межах 10 балів.

Схарактеризуємо загальні критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів / магістрантів на практичному занятті:

1. Наявність розгорнутої відповіді на теоретичні питання практичного заняття.
2. Висунення проблеми, поєднання теоретичного матеріалу з його практичним використанням у майбутній професійній діяльності.
3. Активна участь в обговоренні теоретичних питань на занятті.
4. Виступ з доповіддю.
5. Змістовність виступу, аргументованість.
6. Культура мовлення (дикція, виділення головного, чіткість, послідовність, чистота мови тощо).
7. Вміння вільно триматися перед аудиторією.
8. Належне оформлення виконання практичних завдань на практичному занятті. Звіт за їх виконання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів / магістрантів на практичних заняттях за балами:

0,5 балів – аспірант/магістрант бере участь в обговоренні питань практичного заняття, але немає розгорнутої відповіді на всі питання, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення теми, не дотримується культури мовлення.

1,0 бал – аспірант/магістрант бере участь в обговоренні питань практичного заняття, однак має розгорнуту відповідь на 1–2 питання, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення теми, не дотримується культури мовлення.

1,5 бали – аспірант/магістрант бере активну участь в обговоренні питань практичного заняття, має елементарні, фрагментарні уявлення про об'єкт вивчення теми, працює в команді, але повної розгорнутої відповіді на всі питання практичного заняття немає, не завжди дотримується культури мовлення.

1,75 балів – аспірант/магістрант правильно відтворює навчальний матеріал, знає основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, бере активну участь в обговоренні питань практичного заняття, вміє працювати в команді, дотримується послідовності у викладенні матеріалу. Разом з тим, у відповіді допускає неточності, окремі відповіді на питання практичного заняття відсутні, відчуває скованість перед аудиторією, допускає порушення правил ділового мовлення.

2,0 бали – аспірант/магістрант добре володіє вивченим матеріалом у межах програми, застосовує знання під час вирішення практичних завдань, уміє аналізувати й систематизувати інформацію,

використовує загальновідомі докази із самостійною і правильною аргументацією, має розгорнуті відповіді на всі питання практичного заняття, бере активну участь у командній роботі, в обговоренні питань заняття та виступає з доповіддю.

2,5 бали – аспірант/магістрант має розгорнуті відповіді на всі питання практичного заняття; володіє гнучкими знаннями не лише в межах вимог навчальної програми, але й використовує додаткові матеріали, аргументовано застосовуючи їх у різних ситуаціях; уміє знаходити інформацію та аналізувати її; ставити і розв'язувати проблеми, у командній роботі займає лідерські позиції; виступаючи з доповіддю на практичному занятті, вміло організовує різні види взаємодії, дискусію між учасниками практичного заняття; вільно тримається перед аудиторією; дотримується культури мовлення.

Відповідні бали аспірант/магістрант може одержати за результатами виконання завдань самостійної роботи (у т.ч. аналіз ситуацій, тестовий контроль тощо) та звіт (презентація, захист) на практичному занятті.

Аспірант/магістрант також має можливість отримати додаткові бали (інші види робіт) за результатами навчання у неформальній та/або інформальній освіті (стажування, тренінги, участь у конференціях, семінарах та ін.).

Інформацію про ресурси для неформальної та/або інформальної освіти, процедуру визнання результатів, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті доцільно деталізувати у робочій програмі навчальної дисципліни та електронних ресурсах закладу вищої освіти.

Відповідно до змісту освітньо-наукових програм підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти значимою складовою є педагогічна (асистентська, виробнича) практика. Наприклад, згідно із навчальним планом підготовки докторів філософії (PhD) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки виробнича (викладацька) практика проводиться у 4 семестрі. Обсяг практики становить 6 кредитів (ECTS), 180 годин. Термін проходження – 4 тижні. Базами проведення практик виступають заклади вищої освіти, заклади післядипломної освіти та інші (відповідно до тематики наукового дослідження аспіранта). З базами практики університет завчасно укладає договори на її проведення за відповідною формою. Здобувачі вищої освіти мають право самостійно за узгодженням відповідних кафедр, адміністрацією факультету добирати для себе місце проходження практики і пропонувати його для використання. Відповідно до «Положення про організацію практик в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини» (затвердженого на засіданні вченої ради 26 січня 2021 року, протокол №10), дистанційна форма проведення практик, під час обставин, які унеможливають відвідування закладів освіти та баз практик, проводиться шляхом взаємодії між суб'єктами дистанційного проходження практик (здобувачі вищої освіти, керівники від закладу вищої освіти), під час якої учасники одночасно спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відео конференції та (або) можуть використовувати спеціальні електронні освітні ресурси (платформи, програмне забезпечення) для організації дистанційного виконання завдань програм практик та контролю за їх дотриманням через мережу Інтернет. Організація проведення практики поділяється на три етапи: підготовчий, основний та підсумковий. Перший етап (підготовчий) передбачає вирішення всіх організаційних питань на настановчій конференції: ознайомлення із завданнями, програмними вимогами до оформлення звітної документації та керівниками практики. На базі практики створюються необхідні умови для виконання аспірантами програми практики, забезпечуються умови для безпечної роботи на кожному робочому місці, обов'язків інструктаж з техніки безпеки. Другий етап (основний) – безпосереднє проходження аспірантом виробничої (викладацької) практики. Аспірант-практикант закріплюється за своїм науковим керівником, який забезпечує чітку організацію, планування та облік результатів практики. Третій (підсумковий) етап передбачає підготовку та оформлення звітної документації з практики. На цьому етапі відбувається підведення підсумків виробничої (викладацької) практики. Аспіранти та їх керівники запрошуються на підсумкову конференцію, на якій обговорюються питання, що виникли під час практики [14, с.6-7].

Висновки. У нормативно-законодавчих документах підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки передбачено наявність в освітньо-наукових програмах відповідних компетентностей, програмних результатів навчання та освітніх компонентів, спрямованих на оволодіння методологією педагогічної діяльності та їх становлення як науково-педагогічних працівників високої кваліфікації. Підготовка здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки повинна бути спрямована на формування професійної педагогічної компетентності, що передбачає здатність до планування, організації, реалізації освітнього процесу та провадження науково-педагогічної діяльності в закладах вищої освіти, яка охоплює

навчальну, методичну та організаційну діяльність. Доцільність формування на розвитку soft skills здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки детермінована соціальним запитом та об'єктивними суспільними потребами у викладачах закладів вищої освіти, які володіють розвиненими «м'якими навичками».

Список використаних джерел:

1. Кірдан О.Л. Електронні ресурси у викладанні та навчанні історії педагогіки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія.* 2020. №16. С.44-53 doi:10.18372/2411-264X.16.14679.
2. Кірдан О.Л., Кірдан О.П. Педагогічна складова освітньо-наукових програм підготовки доктора філософії. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.* 2021. Вип.4(137). С.68-74. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2021-4-9>.
3. Кірдан О.Л., Кірдан О.П. Формування soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.* Умань: ВПЦ Візаві, 2021. №2(6), С.152-160. doi: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.248144](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.248144).
4. Кірдан О.Л., Пенькова О.Г. Методика викладання у вищій школі – фундаментальний складник підготовки доктора філософії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2020. Вип.71. Т.2. С.96-100: URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13269>.*
5. Методика викладання у вищій школі: навчально-методичний посібник / уклад. О. Л. Кірдан, О. П. Кірдан. Умань: Візаві, 2021. 198 с.
6. Міжнародна стандартна класифікація освіти 2011. Інститут статистики ЮНЕСКО: URL: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isc-ed-2011-ru_0.pdf (дата звернення: 10.04.2023).
7. Національний класифікатор професій: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
8. Вовк М.П., Грищенко Ю.В., Соломаха С.О., Філіпчук Н.О., Ходаківська С.В. Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика: словник. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України. Київ, 2021. 312 с.
9. Про вищу освіту : Закон України від 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.04.2023).
10. Про забезпечення володіння випускниками освітньо-наукових програм доктора філософії методологією педагогічної діяльності : Лист НАЗЯВО керівникам ЗВО від 3.09.2021 р. №672 / Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти: URL: <https://cutt.ly/WEHWRwX> (дата звернення: 10.04.2023).
11. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) : Постанова КМУ від 23.03.2016 р. № 261 / Кабінет міністрів України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
12. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%25.03.pdf> (дата звернення: 10.04.2023).
13. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми. Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 р.: ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»». Київ, 2020. 66 с.
14. Робоча програма виробничої (викладацької) практики освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки: URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%9E%D0%9A-08-1.pdf>.
15. Робоча програма навчальної дисципліни «Методика викладання у вищій школі» освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки: URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%9E%D0%9A-06-2.pdf>.
16. Стандарт вищої освіти для другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки: URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>.
17. Безлюдний О.І., Коберник О.М., Кірдан О.Л. та [інш.]. Сучасна лекція: методика підготовки і проведення: навч. Посібник. Умань: Візаві, 2017. 118 с.